

APELIACINIO PROCESO PRIELAIIDOS

Dr. Goda Ambrasaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas cpk@mrui.lt

Pateikta 2005 m. lapkričio 18 d.

Parengta spausdinti 2005 m. gruodžio 27 d.

Pagrindinės sąvokos: civilinis procesas, apeliacinis procesas, subjektyvios apeliacinio proceso prielaidos.

S a n t r a u k a

Tam, kad apeliacinis procesas galėtų būti pradėtas, turi egzistuoti įstatyme numatytų sąlygų visuma. Šios sąlygos teisinėje literatūroje nurodomos skirtingos ir skirstomos nevienodai. Atsižvelgiant į įstatyme numatytų sąlygų apeliaciniam procesui pradėti prigimtį ir sukeltas teises pasekmes, straipsnyje siūloma jas skirstyti į objektyvias ir subjektyvias apeliacinio proceso prielaidas, kurių nesant apeliacijos teisė apskritai neegzistuoja, bei apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlygas, kurių nebuvimas rodo, kad apeliantas netinkamai realizuoja jam priklausančią apeliacijos teisę.

Remiantis siūloma klasifikacija toliau straipsnyje analizuojamos subjektyvios apeliacinio proceso prielaidos. Daug dėmesio skiriama apelianto teisiniam suinteresuotumui skundžiamo sprendimo panaikinimu kaip apeliacinio proceso prielaidai. Aptariama apelianto galimybė skusti tik motyvuojamąją teismo sprendimo dalį, skusti materialia prasme palankų teismo sprendimą motyvuojant absoliučiais šio sprendimo negaliojimo pagrindais. Galiausiai aptariamos apeliacijos ribojimo ginčo suma (naudingumo dydžio) įtvirtinimo įstatyme prielaidos, atkreipiamas dėmesys į kai kurias galimas su šiuo ribojimu susijusias problemas.

I v a d a s

Tiek teisė kreiptis į teismą apskritai, tiek teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą turi būti realizuojama laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, todėl ne kiekvienas asmens kreipimasis su skundu į apeliacinės instancijos teismą reikš apeliacinio proceso pradžią. Tam, kad apeliacinis procesas būtų pradėtas, turi egzistuoti įstatyme numatytų sąlygų (pavadinkime jas sąlygomis pradėti apeliacinį procesą) visuma: 1) turi būti laikomasi įstatymo nustatyto termino apeliaciniam skundai paduoti, 2) skundą turi paduoti asmuo, pagal įstatymus turintis teisę apskusti sprendimą, 3) skundas turi būti paduodamas dėl sprendimo (nutarties), galinčios būti apeliacinio apskundimo objektu, 4) skundas turi atitikti įstatyme numatytus turinio ir formos reikalavimus ir už jį turi būti sumokėtas įstatyme nustatyto dydžio žyminis mokestis [žr., pvz., 1, p. 229; 2, p. 264; 3, p. 172]. Nesant bent vienos šių sąlygų apeliacinės instancijos teismas nesiims nagrinėti apeliacinio skundo, o jei tai paaiškėtų jau skundą priėmus, apeliacinis procesas būtų nutraukiamas kaip prasidėjęs neteisėtai.

Sąlygų pradėti apeliacinį procesą klasifikavimas

Teisinėje literatūroje nurodomos įvairios sąlygų pradėti apeliacinį procesą (neretai vadinamų apeliacinio proceso prielaidomis) klasifikacijos. Pavyzdžiui, T. Ereciński skiria objektyvias ir subjektyvias apeliacinio proceso prielaidas. Objektyviomis apeliacinio proceso prielaidomis autorius pripažįsta tinkamo apeliacinio apskundimo objekto egzistavimą, subjektyviomis – reikalavimus, įstatymo keliamus asmeniui, norinčiam paduoti apeliacinį skundą (procesinį asmens statusą bei jo teisinį suinteresuotumą apeliacinio skundo padavimu) [4, p. 22]. Šis autorius apeliacinio proceso prielaidas sieja su pačia teise į apeliaciją, o ne jos realizavimu, todėl nei apeliacinio skundo padavimo termino laikymosi, nei apeliaciniam skundai keliamų turinio ir formos reikalavimų apeliacijos prielaidoms jis nepriskiria. Tuo tarpu E. Borisova, be objektyvių ir subjektyvių apeliacinio proceso prielaidų, taip pat išskiria formalias apeliacinio proceso prielaidas. Prie formalių apeliacinio proceso prielaidų autorė priskiria įstatymo keliamų apeliacinio skundo formos bei turinio reikalavimų laikymąsi ir įstatymo nustatyto žyminio mokesčio už skundą sumokėjimą [5, p. 64]. Be to, apeliacinio skundo padavimo termino laikymąsi E. Borisova priskiria prie objektyvių apeliacinio proceso prielaidų, tuo tarpu T. Ereciński nuomone, terminas apeliaciniam skundai paduoti neturi tiesioginės įtakos apeliacijos galimybei, todėl prie apeliacinio proceso prielaidų apskritai neturėtų būti priskiriamas.

Atsižvelgiant į nurodytą sąlygų pradėti apeliacinį procesą klasifikacijų įvairovę, prieš pradedant analizuoti konkrečias sąlygas pradėti apeliacinį procesą, būtina apsibrėžti, kokios klasifikacijos laikysimės. Mūsų nuomone, sąlygų pradėti apeliacinį procesą klasifikavimas turėtų ne tik apimti visas įstatyme numatytas būtinas sąlygas, bet ir atspindėti skirtingas šių sąlygų nebuvimo teises pasekmes. Kadangi teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą savo prigimtimi taip pat yra teisė kreiptis į teismą, remiantis V. Mikelėno pateikiama teisės kreiptis į teismą sąlygų klasifikacija [6, p. 371–374], nurodytas sąlygas pradėti apeliacinį procesą siūlytume skirstyti į apeliacinio proceso prielaidas, kurių nesant apeliacijos teisė apskritai neegzistuoja, bei apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlygas, kurių nebuvimas liudija, kad asmuo, nors ir turi apeliacijos teisę, tačiau ją realizuoja netinkamai, dėl to apeliacinis procesas negali būti pradėtas. Apeliacinio proceso prielaidoms šiuo atveju reikėtų priskirti apeliacinio skundo objektui (objektyvios apeliacinio proceso prielaidos) bei subjektui (subjektyvios apeliacinio proceso prielaidos) keliamus reikalavimus, apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlygoms – E. Borisovos nurodytas formalias apeliacinio proceso prielaidas, papildant šį sąrašą teismingumo reikalavimų laikymusi¹.

Kiek sunkiau nurodytoms kategorijoms priskirti termino apskūsti sprendimą apeliacine tvarka laikymąsi. Viena vertus, apeliacinio skundo padavimo termino nesilaikymas lemia apeliacijos teisės praradimą. Tokia išvada tiesiogiai išplaukia iš Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) [7] 75 straipsnio 1 dalies nuostatų. Pripažinus, kad apeliacinio skundo padavimo termino nesilaikymas lemia apeliacijos teisės praradimą, kartu reiktų sutikti su tuo, kad šio termino laikymasis yra apeliacinio proceso prielaida, o ne apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlyga. Kita vertus, apeliacinio skundo padavimo terminas nėra naikinamasis (išskyrus CPK 307 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą išimtį), ir, esant tam tikroms sąlygoms, gali būti teismo atnaujinamas. Šis bruožas iš esmės skiria apeliacinio skundo padavimo termino nesilaikymą nuo kitų apeliacinio proceso prielaidų, kurių nebuvimo apskritai negalima pašalinti. Antra, apeliacinio proceso prielaidos yra objektyvios ir nepriklauso nuo apelianto valios (netinkamo teisių realizavimo). Šių prielaidų nebuvimas paprastai reiškia tai, kad apeliantas apskritai neturėjo apeliacijos teisės. Tuo tarpu termino nesilaikymo teisinės pasekmės siejamos su apelianto kalte. Terminio praleidimas nereiškia, kad apeliantas apskritai neturėjo apeliacijos teisės – jis liudija, jog apeliantas jam priklausančios apeliacijos teisės laiku nerealizavo, o tai lemia pačios teisės praradimą. Dėl išvardytų priežasčių manytina, kad termino sprendimui apeliacine tvarka apskūsti laikymasis taip pat turėtų būti priskiriamas apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlygoms, o ne apeliacinio proceso prielaidoms.

Ribota straipsnio apimtis neleidžia išsamiai aptarti visų sąlygų pradėti apeliacinį procesą. Todėl, laikydamiesi siūlomos klasifikacijos, toliau apsiribosime subjektyvių apeliacinio proceso prielaidų analize.

¹ Apeliacinis procesas negalės būti pradėtas, jei apeliacinis skundas bus pateiktas ne tam teismui, kuriam privalu jį pateikti pagal įstatymą. Pavyzdžiui, vadovaujantis CPK 310 straipsniu, apeliacinis skundas turi būti paduodamas per ginčijamą sprendimą priėmusį teismą, todėl apeliacinis skundas, paduotas tiesiogiai apeliacinės instancijos teismui, turėtų būti grąžinamas apeliantui. Tai yra ne kas kita kaip reikalavimas paduodant apeliacinį skundą laikytis teismingumo taisyklių.

Subjektyvios apeliacinio proceso prielaidos

Remiantis CPK 305 straipsniu apeliacinį skundą gali paduoti byloje dalyvaujantys asmenys. Asmenys, neįtraukti į bylos nagrinėjimą, apeliacinio skundo paduoti neturi teisės. Pagrindinis šių asmenų pažeistų teisių gynbos būdas – CPK XVIII skyriuje numatytas proceso atnaujinimo institutas.

Apeliantas turi būti teisiškai suinteresuotas skundžiamo teismo sprendimo panaikinimu. Ši taisyklė pripažįstama beveik visų autorių, paprastai nurodant, jog teisinis suinteresuotumas ar „teisinė skriauda“ pasireiškia tuo, kad pirmosios instancijos teismas visiškai ar iš dalies nepatenkino apelianto reikalavimų [žr., pvz., 4, p. 21]. Išties būtų absurdiška, jei šalis siektų pakeisti arba panaikinti jai naudingą teismo sprendimą. Pirmą, tai reikėtų ne ką kita, kaip šalies piktnaudžiavimą instancine sistema. Antra, pats principas, teigiantis, kad teisę kreiptis į teismą (tai pat ir aukštesnės pakopos) turi suinteresuotas asmuo, lemia tai, jog asmuo, neturintis teisinio intereso panaikinti skundžiamą sprendimą, kartu neturi teisės kreiptis į apeliacinės instancijos teismą.

Civilinio proceso teisės moksle nurodoma, kad teisinis interesas skundžiamo sprendimo panaikinimu egzistuoja tuo atveju, kai teismo sprendimą skundžiančioji šalis pralaimėjo pirmosios instancijos teismo procesą, t. y. pirmosios instancijos teismas atsisakė tenkinti visus ar dalį jos pareiktų reikalavimų arba jį patenkinti mažesne apimtimi, nei buvo prašoma. Vis dėlto ši iš pažiūros elementari taisyklė nėra tokia paprasta. Kaip teisingai pažymi T. Ereciūskis, nepaisant minėtos taisyklės universalumo, daugumos valstybių civilinio proceso įstatymai nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nereikalauja šalies teisinio suinteresuotumo skundžiant sprendimą [4, p. 21]. Išimtimi derėtų laikyti nebent Prancūziją – jos Civilinio proceso kodekse tiesiogiai nustatytas šalies teisinis interesas, kad skundžiamas sprendimas būtų panaikintas [8]. V. Nekrošius, aptardamas minėtos taisyklės taikymą, taip pat pažymi, kad ji yra daugiau paprotinės nei rašytinės teisės pobūdžio [9, p. 39].

Analogiška padėtis susiklosčiusi ir Lietuvos civilinio proceso teisėje – CPK 315 straipsnis nenurodo tokio atsisakymo priimti apeliacinį skundą pagrindo kaip apelianto teisinio suinteresuotumo skundžiamo sprendimo panaikinimu nebuvimas. CPK 305 straipsnis, nurodydamas asmenis, turinčius teisę paduoti apeliacinį skundą, taip pat nemini teisinio šių asmenų suinteresuotumo sprendimo panaikinimu kaip būtinosios apeliacijos prielaidos. Kadangi CPK 315 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas atsisakymo priimti apeliacinį skundą pagrindų sąrašas yra baigtinis, atrodytų, kad teismui galėtų kilti sunkumų motyvuojant tokį atsisakymą teisinio intereso nebuvimu. Tačiau Lietuvos teismų praktika nesunkiai išsprendė šią problemą, taikydama sisteminių CPK normų aiškinimą ir atsisakydama priimti nesuinteresuoto asmens skundą remiantis 1964 m. CPK [10] 324 straipsnio 2 dalies 2 punktu (atitinkančiu CPK 315 straipsnio 2 dalies 2 punktu) [žr., pvz., 11].

Antroji problema susijusi su galimybe apeliacine tvarka skųsti tik motyvuojamąją pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį. Daugelis autorių laikosi pozicijos, kad pirmosios instancijos teismo sprendimo pagrindimas kitokiais motyvais, nei nurodė apeliantas, savaime neliudija teisinio intereso teismo sprendimo panaikinimu buvimo, jei pats sprendimas (t. y. sprendimo rezoliucinė dalis) apeliantui yra palankus [žr., pvz., 12, p. 175; 1, p. 230; 13, p. 424]. Draudimas skųsti apeliacine tvarka sprendimo motyvus aiškinamas pirmiausia tuo, kad tiesiogines pasekmes byloje dalyvaujantiems asmenims sukelia būtent rezoliucinė, o ne motyvuojamoji teismo sprendimo dalis. Iš to logiškai plaukia išvada, jog asmuo, kurio reikalavimas pirmosios instancijos teisme buvo patenkintas, neturi teisinio suinteresuotumo skųsti priimtą sprendimą, nes apeliacinės instancijos teismo išvada tokiu atveju nesiskirtų nuo pirmosios instancijos teismo išvados (nesumažintų apeliantui paskirtų teisių ar įpareigojimų apimties), o tai apeliacinį procesą padarytų beprasmį, nepagrįstai būtų eikvojamas šalių ir teismo laikas ir lėšos. Pavyzdžiui, I. E. Engelmanas draudimą apeliacine tvarka skųsti sprendimo motyvus aiškino taip: „teismo samprotavimai neįgyja teisinės galios, todėl apeliacijos objektu gali būti tik reikalavimas pakeisti rezoliucinę sprendimo dalį, kuri vienintelė gali pažeisti bylininkų teises. Bylininkas, kurio naudai priimtas sprendimas, negali jo skųsti apeliacine tvarka, nors kai kuriuos teismo sprendimo motyvus ir mano esant neteisingus“ [15, p. 73].

Vis dėlto literatūroje išsakoma ir nuomonių, pateisinančių galimybę apeliacine tvarka skųsti sprendimo motyvus. Kai kurių autorių manymu, besąlyginis draudimas apeliacine tvarka skųsti priimto sprendimo motyvus nėra pagrįstas mažiausiai dėl dviejų priežasčių: 1) kyla pavojus viešajam interesui, reikalaujančiam, kad teismo sprendimas, kaip teisingumo aktas, būtų tinkamai motyvuotas, o teisės normos teisingai išaiškintos ir pritaikytos; 2) teismo sprendimo motyvai tam tikrais atvejais gali būti ypač reikšmingi byloje dalyvaujančiam asmeniui, todėl draudimas juos skųsti apeliacine tvarka gali pažeisti privatų ginčo šalies interesą. Tarpukario Lietuvoje taisyklę, draudžiančią apeliacine tvarka skųsti tik teismo sprendimo motyvus, buvo siūloma vertinti atsargiai, nes teismo sprendimo

motyvai, nors ir nepažeisdami byloje dalyvaujančio asmens teisės, gali pažeisti jo interesą. Pavyzdžiui, jei ieškinys dėl prievolės įvykdymo pirmosios instancijos teismo bus atmetamas ne dėl to, kad prievolė yra negaliojanti, o dėl to, kad prievolės įvykdymo terminas dar nėra suėjęs, atsakovo teisės tai nepažeis – sprendimo rezoliucinė dalis bus jam palanki, tačiau atsakovas nebus apsaugotas nuo analogiško ieškinių pareiškimo ateityje [16, p. 297–298]. W. Miszewskio nuomone, draudimas skųsti apeliacine tvarka priimto sprendimo motyvus negali būti taikomas, jeigu motyvas, nors ir pateiktas tik argumentuojant, savo esme yra sudedamoji sprendimo rezoliucinės dalies dalis. Tokius atvejus autorius pripažįsta sprendimo formos trūkumais, kai koks nors klausimas lieka nenurodytas sprendimo rezoliucinėje dalyje, nors iš teismo sprendimo turinio akivaizdu, kad jis jame išspręstas [4, p. 19].

Taigi atsakymas į klausimą, ar galima apeliacine tvarka skųsti vien priimto teismo sprendimo motyvus, toli gražu nėra paprastas. Kartais, siekiant išvengti panašių diskusijų, draudimas skųsti apeliacine tvarka tik motyvuojamąją teismo sprendimo dalį tiesiogiai įtvirtinamas valstybių civilinio proceso įstatymuose. Tokia taisyklė nuo 1995 m. sausio 1 d. iki 1999 sausio 1 d. buvo įtvirtinta ir Lietuvos civilinio proceso teisėje, tačiau galiojantis CPK draudimo apeliacine tvarka skųsti priimto sprendimo motyvus tiesiogiai nenumato. Ar toks įstatymų leidėjo „nutylėjimas“ turėtų būti vertinamas kaip besąlygiškas leidimas apeliacine tvarka skųsti teismo sprendimo motyvus? Manytume, ne, kadangi šiuo atveju teismui vis tiek tenka atsakyti į klausimą, ar apeliantas gali būti laikomas suinteresuotu ginčijamo sprendimo panaikinimu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nutarčių yra pažymėjęs, kad teismo sprendimo motyvų skundimas yra galimas, nes motyvuojamoji sprendimo dalis pagal CPK nuostatas yra sprendimo dalis, o reikalavimas ją pakeisti atitinka reikalavimą pakeisti teismo sprendimą [14]. Tačiau nurodydamas, kad motyvuojamoji teismo sprendimo dalis yra tinkamas apeliacijos objektas (objektyvi apeliacinio proceso prielaida), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko neatsakytą klausimą, ar, ir kodėl, asmuo, skundžiantis teismo sprendimo motyvus, gali būti pripažintas suinteresuotu asmeniu (subjektyvi apeliacinio proceso prielaida). O būtent su šia problema ir yra susijusi diskusija dėl leidimo ar draudimo apeliacine tvarka skųsti tik motyvuojamąją sprendimo dalį. Matyt, dėl to tokia Aukščiausiojo Teismo pozicija jau sulaukė teisės mokslininkų kritikos [17, p. 285].

Manytume, kad teisės apeliacine tvarka skųsti teismo sprendimo motyvus šalininkų argumentų negalima pripažinti visiškai nepagrįstais. Teoriškai įmanoma situacija, kai priimto ir įsiteisėjusio sprendimo motyvais (tarkime, susijusiais su šalies piktnaudžiavimu ar nesąžiningumu) bus pasiremta kitoje byloje. Turint omenyje, kad įvertinti visus galimus atvejus yra gana sunku, CPK nuostatų „nutylėjimas“ apie draudimą ar leidimą skųsti teismo sprendimo motyvus yra gana palankus ta prasme, jog jis palieka galimybę patiems teismams įvertinti apelianto teisinį suinteresuotumą kiekvienu konkrečiu atveju. Tačiau į galimybę skųsti teismo sprendimo motyvus turėtų būti žvelgiama tik kaip į išimtį, bet jokių būdu ne taisyklę. Įvertinus esamą teisinį reglamentavimą, reikėtų daryti išvadą, kad Lietuvoje teismo sprendimo motyvų skundimas apeliacine tvarka būtų galimas tik tuo atveju, jei apeliantas apeliaciniame skunde sugebėtų tinkamai pagrįsti savo teisinį suinteresuotumą jų pakeitimu ar panaikinimu. Besąlyginis leidimas skųsti apeliacine tvarka priimto sprendimo motyvus ne tik nebūtų logiškas atsižvelgiant į tai, kad tiesioginės teisines pasekmes byloje dalyvaujančiam asmeniui sukelia rezoliucinė, o ne motyvuojamoji sprendimo dalis, bet ir galėtų sukelti piktnaudžiavimo instancine sistema pavojų. Atsižvelgiant į Civilinio kodekso [18] nuostatą, įpareigojančią skolininką mokėti įstatymų nustatyto dydžio palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo (CK 6.37 str. 2 d.), galima bent jau teoriškai įsivaizduoti situaciją, kai bylos vilkinimas laimėjusiai šaliai būtų naudingas. Šia prasme minėtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, apskritai nesiejantis galimybės skųsti teismo sprendimo motyvus su apelianto suinteresuotumu, mūsų nuomone, yra kiek pavojingas.

Problemiška įvertinti apelianto teisinį suinteresuotumą ir tais atvejais, kai priimtas sprendimas, nors ir palankus jam materialiaja prasme, priimamas pažeidžiant esminius proceso teisės normų reikalavimus (absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai). Manytume, kad tuo atveju, jei apeliacinis skundas grindžiamas absoliučiais pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindais, apeliacinio skundo neturėtų būti atsisakoma priimti motyvuojant teisinio suinteresuotumo skundžiamo sprendimo panaikinimu nebuvimu net ir tada, jei jis palankus apeliantui materialiaja prasme. Tokia išvada grindžiama keletu aplinkybių. Pirma, nors apeliacijos prioritėtinė paskirtis yra privataus, o ne viešojo intereso gynba, pagrindinės šios taisyklės išimtys, susijusios su viešojo intereso apsauga, įstatyme nustatytos būtent esant absoliutiems pirmosios instancijos teismo

sprendimo negaliojimo pagrindams¹, atsižvelgiant į šių pažeidimų sunkumą. Dėl šios priežasties net ir apelianto teisiniam suinteresuotumui esant diskusiniam, mūsų manymu, absoliutiems pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindams išimtis turėtų būti daroma ir apeliacinio proceso iniciatyvos stadijoje. Antra, kadangi absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai reiškia tinkamo proceso pirmosios instancijos teisme nebuvimą, galima teigti, kad teisinis apelianto interesas pasireiškia būtent siekiu pasinaudoti tinkamomis teismo proceso garantijomis (t. y. teise į nors vieną teismo instanciją). Atsakant į galimą argumentą, kad procesas nėra „žaidimas dėl žaidimo“, todėl apeliantui, kurio reikalavimus teismas tenkino, tinkamo proceso garantijos nebeturėtų rūpėti, galima atkreipti dėmesį, jog kai kurie absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai yra proceso atnaujinimo pagrindas (CPK 366 straipsnio 1 dalies 7, 8 punktas), todėl apeliantas, nors iš esmės ir patenkintas priimtu teismo sprendimu, gali būti suinteresuotas savo saugumu ateityje, t. y. siekti išvengti galimo proceso atnaujinimo.

Daugumoje Europos valstybių teisinis apelianto suinteresuotumas ginčijamo sprendimo panaikinimu turtiniuose ginčiuose siejamas su tam tikra ginčo verte, kuriai esant apelianto interesas yra ginamas nustatant galimybę skusti priimtą sprendimą (vadinamasis naudingumo dydis). Ši taisyklė nuo 2003 m. sausio 1 d. įtvirtinta ir Lietuvos CPK, nustatant, kad apeliacija negalima turtiniuose ginčiuose, jei ginčijama suma mažesnė nei 250 litų, išskyrus bylas dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, išlaikymo priteisimo, taip pat žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga atlyginimo.

Apeliacijos ribojimas ginčo suma nustatomas iš esmės vieninteliu tikslu – sumažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį ir kartu galimą proceso apeliacinės instancijos teismuose trukmę. Nustatant apeliacijos ribojimą ginčo suma vadovaujamasi keletu pagrindinių idėjų: 1) apeliacijos apribojimas tam tikrų kategorijų bylose nelaikomas teisės į teisminę gynybą pažeidimu, nes šią teisę asmuo jau įgyvendino pirmosios instancijos teisme; 2) vertinant naudingumo dydį atsižvelgiama į tam tikros bylos reikšmingumą visos visuomenės kontekste, o ne šios bylos reikšmingumą konkrečiam apeliantui, nes pats apeliacinės instancijos teismų darbo krūvio ribojimas yra nustatomas iš esmės viešojo intereso apsaugos tikslais (siekiant užtikrinti kiekvieno asmens teisę į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą). Ši aplinkybė yra ypač svarbi – išties vertinant ginčo reikšmingumą konkrečiam apeliantui reikėtų sutikti su tuo, kad kiekvienam asmeniui jo byla yra pati svarbiausia, be to, konkrečios sumos „reikšmingumas“ tokiu atveju priklauso nuo apelianto turtinės padėties. Visiškai kitokia situacija susiklosto vertinant konkretaus ginčo sumą visos visuomenės kontekste – šiuo atveju nedidelės vertės ginčas yra ne toks svarbus kaip didelis turtinis ginčas, nes didelių sumų „iššaldymas“ arba tokių ginčų galimos socialinės pasekmės (galimas įmonės bankrotas, darbuotojų atleidimas ir pan.) gali paveikti ne tik konkretų bylininką, bet ir visą visuomenę.

Teisinėje literatūroje nurodoma ir daugiau argumentų, kuriais bandoma pateisinti apeliacijos ribojimą ginčo suma. Teigiama, kad bylos, kuriose ginčijama suma nedidelė, dažniausiai yra nesudėtingos, dėl nedidelių sumų paprastai bylinėjasi neturtingi asmenys, kuriems bylos perkėlimas į apeliacinę instanciją būtų nuostolingas finansiniu požiūriu. Deja, šie argumentai išties nesunkiai paneigiami. Reikia tik pritarti kritikams, teigiantiems, kad ginčo suma savaime tikrai neliudija bylos sudėtingumo ar nesudėtingumo – byloje, kurioje ginčijama suma maža, gali būti iškelta itin sudėtinga teisės aiškinimo ir taikymo problema, be to, ginčijamos sumos dydis nerodo ir faktinių bylos aplinkybių aiškumo [19, p. 9]. Sunkiai atremiamas atrodo ir argumentas, kad byloje dalyvaujantis asmuo gali pats nuspręsti, kas jam naudinga ir kas ne, ir ar verta skusti sprendimą aukštesnei teismo instancijai [5, p. 67]. Taigi bandyti aiškinti šį apeliacijos ribojimą privataus byloje dalyvaujančių asmenų intereso apsauga vargu ar tikslinga.

Kur kas svaresnis atrodo argumentas, apeliacijos ribojimą ginčo suma grindžiantis siekiu išvengti neproporcingai didelių bylinėjimosi išlaidų. Šiuo atveju kalbama ne tik apie paties apelianto interesų apsaugą – situacija, kai bylinėjimosi išlaidos viršija pačią priteistą sumą (o bylose, kuriose ginčijama suma nedidelė, tokia situacija visiškai įmanoma), diskredituoja pačią teisingumo vykdymo sistemą, todėl vargu ar gali būti pripažinta pateisinama net ir tuo atveju, jei manysime, kad apeliantas turi teisę pats nuspręsti, ar esant tokioms aplinkybėms skusti sprendimą jam naudinga. Į šią aplinkybę dėmesį yra atkreipęs ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas, nurodydamas, kad kai ginčijamasi dėl nedidelės pinigų sumos, turėtų būti numatyta procedūra, leidžianti šalims pateikti bylą teismui be

¹ CPK 320 straipsnis nustato, kad apeliacinės instancijos teismas nėra saistomas apeliacinio skundo ribų nustačius absoliučius pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindus, be to, šių pagrindų buvimą teismas turi tikrinti *ex officio*.

išlaidų, neproporcingų ginčytinos sumos dydžiui. Tuo tikslu reikėtų numatyti, kad būtų naudojamos paprastos formos, vengiama bereikalingų bylos svarstymų ir ribojama teisė į apeliaciją [20].

Apeliacijos ribojimas ginčo suma yra itin plačiai taikomas Europos valstybėse, nors jose gausu šio ribojimo kritikų, teigiančių, kad apeliacijos ribojimas ginčo suma mažina teisingumo garantijas, ypač neturtingesniems asmenims [21, p. 335]. Vis dėlto reikia pripažinti, jog veiksmingesnio apeliacinės instancijos teismų krūvio ribojimo būdo nėra, o dėl kai kuriose valstybėse taikomos leidimų apeliacijai sistemos, padedančios sušvelninti neigiamus apeliacijos ribojimo ginčo suma bruožus, taip pat neišvengiamai didėja apeliacinės instancijos teismų darbo krūvis. Pritartume A. S. Zuckermano minčiai, kad teisingumo sistemos užduotis yra pasiekti tinkamą pažeistų teisių gynimo garantijos lygį, atsižvelgiant į bendruomenės turimus išteklius. Riboti finansiniai ištekliai neleidžia be galo didinti teisėjų ir teismų skaičių, todėl daugėjant bylų iškyla proceso trukmės problema, mažinanti pažeistų teisių efektyvios gynybos galimybes (angl. *justice delayed, justice denied*). Ši problema nėra vieno privataus asmens problema, tai visos visuomenės problema, todėl teisingumo sistema turi būti organizuojama taip, kad ribotos teisingumo sistemos galimybės būtų tinkamai paskirstomos tarp asmenų, ieškančių teisingumo, atsižvelgiant į kiekvienos bylos visuomeninį reikšmingumą [22, p. 51]. Taigi, mūsų manymu, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas apeliacijos ribojimą ginčo suma, žengė teisingą žingsnį, juolab, kad įstatyme įtvirtintas naudingumo dydis yra išties nedidelis, be to, socialinės tokio ribojimo pasekmės sušvelnintos nustatant, kad kai kurių kategorijų bylose apeliacijos ribojimas ginčo suma netaikomas.

Vis dėlto tam tikrų abejonių dėl apeliacijos ribojimo ginčo suma gali kilti tuo atveju, jei pirmosios instancijos teismo sprendimas priimamas pažeidus esmines proceso teisės nuostatas (absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai). Kadangi absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai reiškia, kad tinkamo proceso pirmosios instancijos teisme nebuvo, kyla pavojus, jog apribojus apeliacijos teisę asmens teisė į teisminę gynybą bus pažeidžiama. Minėta, kad viena pagrindinių idėjų, pateisinančių apeliacijos ribojimą ginčo suma, yra ta, jog asmuo jau pasinaudojo teise į teisminę gynybą pirmosios instancijos teisme, tačiau ar galima teigti, jog šia teise asmuo pasinaudojo, jei procesas pirmosios instancijos teisme iš esmės buvo niekinis? Pastebėtina, kad svarstant galimybę riboti apeliaciją ginčo suma 1999 m., buvo siūloma netaikyti ribojimo ginčo suma, jei apeliacinis skundas grindžiamas absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais [23], tačiau CPK šios išimties buvo atsisakyta.

Mūsų manymu, toks įstatymo leidėjo žingsnis nebuvo visai apgalvotas, juolab, kad Lietuvoje apeliacija yra būtina kasacijos prielaida (CPK 341 straipsnio 1 dalis), todėl sprendimas, kuris negali būti svarstomas apeliacine tvarka, negali tapti ir kasacinio teismo nagrinėjimo objektu. Esant tokiam teisiniam reguliavimui, byloje dalyvaujančiam asmeniui nelieka jokių teisinių galimybių siekti savo teisių pažeidimo pašalinimo, nepaisant to, kad įvertinus absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų pobūdį, šis asmuo negali būti laikomas pasinaudojusiu bent viena teismo instancija. Žinoma, byloje dalyvaujančiam asmeniui tokiu atveju išlieka proceso atnaujinimo galimybė, tačiau CPK proceso atnaujinimo pagrindu pripažįsta toli gražu ne kiekvieną proceso teisės normų pažeidimą, pakliūvantį į absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų sąrašą. Taigi manytume, kad tokia situacija gali sukelti rimtų problemų, susijusių su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno asmens teise į tinkamą teismo procesą bei Konstitucijos 30 straipsnio garantuojama teise į teisminę gynybą.

Užsienio valstybėse ši problema paprastai sprendžiama nustatant, kad apeliacijos teisės apribojimas mažos vertės ginčiuose savaime nelemia kasacijos negalimumo,¹ įtvirtinant jau minėtą leidimų pateikti apeliaciją sistemą² arba netaikant apeliacijos ribojimo ginčo suma tais atvejais, kai apeliacinis skundas grindžiamas esminiais teisės normų pažeidimais³. Pastaroji išeitis mums atrodo racionaliausia. Leidimų sistema, kaip minėta, neišvengiamai didina apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį, be to, tuo atveju, jei leidimo būtų galima prašyti tik remiantis absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais, apeliacinės instancijos teismas iš esmės atsakytų į klausimą, ar tokie pagrindai egzistuoja, jau sprendamas išduoti ar ne leidimą pateikti apeliaciją. Perduoti šiuos klausimus nagrinėti kasaciniam teismui mums neatrodo tinkama išeitis, nes dėl to bereikalingai didėtų kasacinio teismo darbo krūvis, nes kasacinis teismas turėtų nagrinėti bylas, nereikšmingas vienodam teisės aiškinimui ir taikymui užtikrinti (nepaisant pasekmių rimtumo, absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai yra

¹ Tokia taisyklė įtvirtinta, pavyzdžiui, Belgijos, Prancūzijos bei Italijos civilinio proceso teisėje.

² Pavyzdžiui, Švedijoje bei Danijoje.

³ Pavyzdžiui, Austrijoje, jei ginčijama suma nesiekia įstatyme įtvirtinto naudingumo dydžio, apeliacinis skundas gali būti grindžiamas tik neteisingu teisės normų pritaikymu (*unrichtige rechtliche Beurteilung*) arba absoliučiais sprendimo negaliojimo pagrindais (*Nichtigkeit*).

gana akivaizdūs proceso teisės normų pažeidimai, todėl vargu ar juos galima pripažinti esant rimta teisės aiškinimo ir taikymo problema, kiekvienu atveju reikalaujančia kasacinio teismo dėmesio). Taigi tiksliausia būtų CPK įtvirtinti nuostatą, leidžiančią paduoti apeliacinį skundą turtiniuose ginčiuose, kuriuose ginčijama suma nesiekia 250 litų, jei skundas grindžiamas absoliučiais pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindais.

Žinoma, CPK įtvirtinus išimtį absoliutiems sprendimo negaliojimo pagrindams, galėtų kilti pavojus, kad byloje dalyvaujantys asmenys absoliučius sprendimo negaliojimo pagrindus nurodys kiekvienoje byloje, jei ginčijama suma nesieks CPK 301 straipsnyje įtvirtinto naudingumo dydžio, taip bandydami išvengti CPK nustatyto draudimo ir siekdami, kad byla bet koku būdu atsidurtų apeliacinės instancijos teisme. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad apeliacinio bylos nagrinėjimo ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas (CPK 320 str.), įstatyme aiškiai įtvirtinus, jog ginčijamai sumai esant mažesnei nei 250 litų, apeliacinis skundas gali būti grindžiamas tik absoliučiais pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindais, didesnių problemų kilti neturėtų. Apeliacinės instancijos teismas tokiu atveju turėtų apsiriboti tik šių pagrindų patikrinimu, nesigilindamas į pačią ginčo esmę ir neanalizuodamas kitų apelianto argumentų, susijusių su pirmosios instancijos teismo sprendimo neteisėtumu ir (ar) nepagrįstumu. Jei apeliacinės instancijos teismai principingai taikytų šias įstatymo nuostatas, piktnaudžiavimo galimybė gana greitai išnyktų, nes byloje dalyvaujantiems asmenims bandyti išvengti CPK 301 straipsnyje nustatyto draudimo taptų paprasčiausiai nenaudinga (neturėdamas rimtų argumentų dėl absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų egzistavimo, byloje dalyvaujantis asmuo neišvengiamai pralaimėtų procesą apeliacinės instancijos teisme, kartu prarasdamas už apeliacinį skundą sumokėtą žyminį mokestį).

Be to, šiuo metu CPK 321 straipsnio 1 dalies 2 punktas leidžia apeliacinės instancijos teismui išspręsti apeliacinį skundą rašytinio proceso tvarka, jei konstatuojama, kad yra absoliutūs pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindai, tačiau neapima tokios apeliacinės instancijos teismo teisės, jei teismas konstatuoja, kad šių pagrindų nėra. Kadangi įtvirtinus išimtį absoliutiems sprendimo negaliojimo pagrindams bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme apsiribotų tik absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimu, būtų visai logiška įtvirtinti, kad tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas išnagrinėja skundą rašytinio proceso tvarka. Tai padėtų suderinti apeliacinės instancijos ribojimo ginčo suma siekiamus apeliacinės instancijos teismų darbo krūvio mažinimo bei byloje dalyvaujančių asmenų teisių gynybės tikslus.

Išvados

1. Tarp sąlygų pradėti apeliacinį procesą reikėtų skirti objektyvias bei subjektyvias apeliacinio proceso prielaidas, kurių nesant apeliacijos teisė apskritai neegzistuoja, bei apeliacijos teisės tinkamo realizavimo sąlygas, kurių nebuvimas liudija, kad asmuo, nors ir turi apeliacijos teisę, tačiau ją realizuoja netinkamai, dėl to apeliacinis procesas negali būti pradėtas.

2. Subjektyvios apeliacinio proceso prielaidos apibūdina apeliantui keliamus reikalavimus. Viena iš būtinų, nors įstatyme tiesiogiai nenumatytų, subjektyvių apeliacinio proceso prielaidų yra apelianto teisinis suinteresuotumas ginčijamo sprendimo panaikinimu.

3. Net ir nesant įstatyme įtvirtinto draudimo apeliacine tvarka skųsti tik motyvuojamąją teismo sprendimo dalį, sprendimo motyvų skundimas apeliacine tvarka būtų galimas tik tuo atveju, jei apeliantas apeliaciniame skunde sugebėtų tinkamai pagrįsti savo teisinį suinteresuotumą.

4. Atsižvelgiant į absoliučių pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindų teisinę prigimtį ir sukiamas pasekmes, apeliacinio skundo, grindžiamo absoliučiais pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindais, neturėtų būti atsisakoma priimti motyvuojant teisinio suinteresuotumo skundžiamo sprendimo panaikinimu nebuvimu net ir tada, jei jis palankus apeliantui materialiaja prasme.

5. Nors apeliacijos ribojimas ginčo suma savaime yra pateisinamas, jis neturėtų būti taikomas, jei apeliacinis skundas grindžiamas absoliučiais pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindais, kadangi šiuo atveju asmuo negali būti pripažintas jau pasinaudojusi teise į teisminę gynimą

LITERATŪRA

1. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. II dalis. – Vilnius: Justitia, 1997.
2. **Гражданский** процесс // Учебник. Под ред. М. К. Треушникова. – Москва: Юриспруденция, 2001.
3. **Давтян А. Г.** Гражданское процессуальное право Германии. – Москва: Городец-издат, 2000.
4. **Egęciński T.** Apelacja i kasacja w procesie cywilnym. – Warszawa: Wydawnictwo prawnicze, 1996.
5. **Борисова Е. А.** Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе. – Москва: Городец, 2000.
6. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. I dalis. – Vilnius: Justitia, 1997.
7. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. // Žin. 2002. Nr. 36–1340.
8. **Nouveau** code de procédure civile, Article 546. <http://www.legifrance.gouv.fr/>
9. **Nekrošius V.** Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė. – VU, 1996.
10. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas, 1964 m. liepos 7 d. (įsigaliojo nuo 1965 m. sausio 1 d.)
11. **Lietuvos apeliacinio** teismo 2002 m. liepos 4 d. nutartis civ. b. Nr. 2–286/2002, kat. 116.
12. **Civil Appeal Procedures Worldwide.** Ed. Charles Platto. – London: Graham & Trotman and International Bar Association, 1992.
13. **Civilinės** teisenos įstatymas: su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais / Red. Č. Butkys. – Kaunas: Gutmano knygynas, 1938.
14. **LAT CBS** teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K–3–968/2003, kat. 115.
15. **Хрестоматия** по гражданскому процессу. Учебное пособие. – Москва: Городец, 1996.
16. **Исаченко В. Л.** Гражданский процесс. Практический комментарий на вторую книгу Устава гражданского судопроизводства. Том IV. – С-Петербург, 1918.
17. **Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.** Civilinio proceso teisė. II tomas. – Vilnius: Justitia, 2005
18. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII–1864 // Žin. 2000. Nr. 74–2262.
19. **Mikelėnas V.** Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau // Justitia. 1999. Nr. 5–6.
20. **Recommendation** No. R (81) 7 „On measures facilitating access to justice“. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 May 1981. <https://wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp>
21. **Jolowicz J. A.** On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
22. **Civil Justice in Crisis: Comparative Perspectives of Civil Procedure.** Ed. Chiarloni S., Gottwald P., Zuckerman A.A.S. – Oxford: Oxford University, 1999.
23. **Civilinio** proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. P–1387. www.lrs.lt

Preconditions of Appeal

Dr. Goda Ambrasaitė
Mykolas Romeris University

Keywords: *civil procedure, appeal, subjective preconditions of appeal.*

SUMMARY

Article is devoted to the analysis of legal conditions necessary to start the appellate procedure. They are proposed to be classified into the preconditions of appeal, in the absence of which the right of appeal does not exist, and the conditions of proper realization of the right of appeal, the absence of which witnesses that the person despite having the right of appeal realizes it in a wrong way and, therefore, the appellate procedure may not be initiated. The preconditions of appeal, in their turn, may be objective (related to the object of the appellate complaint) and subjective (related to the procedural status of the appellant).

As limited volume of the article precludes the possibility to analyze all the legal conditions necessary to start the appellate procedure, article is focused on the subjective preconditions of appeal.

It is noted that the Code of Civil Procedure of Lithuania (further on – CPC) does not directly provide for the legal interest of the appellant in the abolition of the questioned decision as a necessary precondition of the appeal, however, this condition is reasonably followed in the judicial practice, systematically explaining CPC provisions. The legal interest of the appellant in the abolition of the questioned decision as the necessary precondition of appeal may be related with at least two practical problems: the possibility of the appellant to

appeal against the motives of the first instance court decision, and possibility to appeal against the favorable decision, which is passed by violating the main procedural guarantees. It is concluded, that although the CPC does not directly prohibit to appeal against the motives of the decision, according to the common rule one should stand on the fact that questioning the motives of the court decision alone is not possible unless, regarding the circumstances of the particular case, it is obvious that the motives of the court decision violate the rights or legitimate interests of the appellant. However, in case when the appeal is based on the absolute grounds of invalidity of the first instance court decision, the appeal should not be refused on the ground of absence of legal interest in abolishment of the questioned decision even if it is in favour of the appellant.

In Lithuania, like in most of the European States, the legal interest of the appellant in the abolishment of the questioned decision in the monetary disputes is related to the relevant sum involved, in presence of which the interest of the appellant is protected by the possibility to appeal against decision (so-called size of interest). Although such limitation by itself is justifiable, it should not be applied if the appeal is based on the absolute grounds of invalidity of the first instance court decision, as one of the main presumptions grounding such limitation is that the person has already implemented his/her right to judicial protection in the first instance court.

